

## ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΣΗΜΕΡΑ

Στίς ἐρωτήσεις αὐτές δέν μπορεῖ νά ἀπαντήσῃ κανεὶς μέ δύο λόγια, στό πλαίσιο μιᾶς δημοσιογραφικῆς συνεντεύξεως. Θα χρειαζόταν σοβαρή ἔρευνα καί ἐμπεριστατωμένη μελέτη γιά νά διαφωτιστοῦν. Τά παρακάτω εἶναι μερικές ἐντελῶς πρόχειρες σκέψεις πάνω σέ ὀρισμένες ἀπό τίς ἐρωτήσεις.

Ἀναφορικά μέ τό ρόλο τῆς πανεπιστημιακῆς παιδείας στίς σύγχρονες δημοκρατίες, θά μπορούσε κανεὶς νά παρατηρήσῃ τά ἑξῆς:

Ὁ κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγῆς καί ἀναπτύξεως πού εὐδοκίμησε στό περιβάλλον τῆς παραδοσιακῆς ἀστικῆς δημοκρατίας βλέπει καί θέλει τά Πανεπιστήμια ὀργανισμούς παραγωγῆς καί προσφορᾶς «τεχνικῶν» μέ τήν εὐρεία ἐννοια τοῦ ὅρου. Σ' αὐτό τό σύστημα οἱ ἐπενδύσεις στόν «ἀνθρώπινο παράγοντα» προγραμματίζονται μέ τόν ἴδιο τρόπο πού προγραμματίζονται οἱ ἐπενδύσεις σέ ἐργοστάσια χάλυβος καί τσιμέντου. Μέ βάση τήν κλαδική διάρθρωση καί τό ρυθμό ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγῆς, πού μεγιστοποιοῦν τά πλεονεκτήματα καί τούς στόχους τῆς κυρίαρχης τάξεως, προσδιορίζεται πόσοι μηχανικοί, χημικοί, ἠλεκτρονικοί, οἰκονομολόγοι, νομικοί κτλ. χρειάζονται γιά νά ὑπηρετήσουν τό σύστημα. Τό ἔργο τῆς παραγωγῆς τῶν «τεχνικῶν» αὐτῶν ἀνατίθεται στά Πανεπιστήμια. Μέ τέτοιο προσανατολισμό, τά Πανεπιστήμια περιορίζονται στή μεταβίβαση ξερῶν γνώσεων καί σέ ἔρευνες στούς τομεῖς καί στήν ἑκταση πού ἐξυπηρετοῦν τά συμφέροντα τῆς κυρίαρχης τάξεως. Ἀπό τούς νέους πού βγαίνουν ἀπό τά Πανεπιστήμια, μερικοί ἐνσωματώνονται στό σύστημα, οἱ



περισσότεροι όμως συνειδητοποιούν ότι οι στόχοι που εξυπηρετούν αυτοί και τα Πανεπιστήμια δεν ανταποκρίνονται στην κλίμακα αξιών τους και στις προσδοκίες του λαού, και δείχνουν με διάφορους τρόπους την αντίθεσή τους στο σύστημα. Οι τελευταίοι συγκροτούν τις ισχυρές ομάδες πίεσεως των διανοουμένων.

Στις σύγχρονες δημοκρατίες ο ρόλος των Πανεπιστημίων δεν θα πρέπει να εξαντλείται με την παραγωγή «τεχνικών». Βασικό στοιχείο της δημοκρατίας είναι η ελεύθερη και συνειδητή συμμετοχή του λαού στη λήψη αποφάσεων πάνω σε όλα τα προβλήματα κοινωνικής επιλογής που είναι καθοριστικά της μοίρας και των πεπρωμένων του. Μιά τέτοια συμμετοχή προϋποθέτει μεταξύ άλλων ότι οι πολίτες α) έχουν στη διάθεσή τους όλα τα δεδομένα και την πληροφόρηση πάνω στα μεγάλα προβλήματα κοινωνικής επιλογής β) έχουν τις γνώσεις που χρειάζονται για την κατανόηση και εκτίμηση των δεδομένων και πληροφοριών και γ) έχουν την παιδευτική κατάρτιση που χρειάζεται για να κάνουν συγκριτικές αξιολογήσεις εναλλακτικών λύσεων. Αυτές οι προϋποθέσεις που είναι αναγκαίες για να είναι σε θέση οι πολίτες να κάνουν ελεύθερες και συνειδητές επιλογές, διασφαλίζονται με τη λειτουργία μιας συνεχούς μαθήσεως και καθοδηγήσεως του λαού. Στις σύγχρονες δημοκρατίες τα Πανεπιστήμια είναι οι φυσικοί φορείς αυτής της λειτουργίας. Άλλα για να επιτελούν τον παιδευτικό και καθοδηγητικό αυτό ρόλο τους τα Πανεπιστήμια θα πρέπει να είναι κέντρα ελεύθερου προβληματισμού και όχι απλώς μονάδες παραγωγής «τεχνικών». Τουτό σημαίνει, βασικά, πώς τα Πανεπιστήμια δεν θα πρέπει να κηδεμονεύονται από καμιά κατεστημένη εξουσία που θα τους επιβάλλει με οποιοδήποτε τρόπο τη δική της κοσμοθεωρία και ιδεολογία. Θα πρέπει να είναι ανεξάρτητα και αυτοδιοικούμενα από τους φοιτητές και τους καθηγητές ώστε να μπορούν να είναι τα κέντρα στα όποια θα αναπτύσσονται, θα συζητούνται και θα προβάλλονται ελεύθερα όλες οι κοσμοθεωρίες, οι ιδεολογίες και τα σύγχρονα ρεύματα σκέψης. Στην πραγματική δημοκρατία το Πανεπιστήμιο είναι το πεδίο μάχης των Ίδεων.

Αναφορικά με τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ίδρύματα της χώρας μας θα μπορούσε να πει κανείς τα εξής:

Η πανεπιστημιακή παιδεία στη χώρα μας είναι ποσοτικά και ποιοτικά ανεπαρκής για να επιτελέσει ακόμα και τον στοιχειώδη ρόλο της παραγωγής των επιστημόνων που χρειάζονται για να υπηρετήσουν το σύστημα. Όσον αφορά το καθοδηγητικό ρόλο των Πανεπιστημίων ως



κέντρων ελεύθερου προβληματισμού, όπως τά χρειάζονται οί σύγχρονες δημοκρατίες, ούτε λόγος νά γίνεται κάτω από τίς ανελεύθερες συνθήκες πού επικρατοῦν στή χώρα.

Δέν ξέρουμε τήν έκταση τῶν ποσοτικῶν καί ποιοτικῶν ανεπαρκειῶν τῆς ἀνωτάτης παιδείας καί αὐτό γιατί δέν ἔχουν γίνει βασικές ἔρευνες ἐκτιμήσεως τοῦ ἀριθμοῦ, τῆς συνθέσεως καί τῆς ποιοτικῆς στάθμης τῶν ἐπιστημόνων πού χρειάζονται γιά τήν ἐπίτευξη δεδομένων μακροχρονίων ἐθνικῶν στόχων. Θά μπορούσαμε ἐδῶ ἀπλῶς νά διατυπώσουμε τίς ἐξῆς γενικές παρατηρήσεις:

Συνειδητή κοινωνική ἐπιδίωξη τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ εἶναι νά φθάσει, στό προβλεπτό μέλλον, τά επίπεδα εὐημερίας καί πολιτισμοῦ τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Ἄν ἡ πολιτική ἐξουσία στοχοθετοῦσε μιά τέτοια ἐπιδίωξη, οί ἐπιστήμονες πού βγάζουν σήμερα τά Πανεπιστήμια καί ἡ ποιοτική τους στάθμη θά ἦταν ἐντελῶς ἀνεπαρκῆ γιά νά ὑλοποιηθεῖ ἓνας τέτοιος στόχος. Θα χρειαζόταν σημαντικά μεγαλύτερος ἀριθμός ἐπιστημόνων καί οὐσιωδῶς ὑψηλότερη ποιοτική στάθμη ἐκπαιδευτικῆς τους κατάρτισεως γιά νά ἀξιοποιηθοῦν οί σύγχρονες τεχνολογικές γνώσεις καί πείρα καί ἐπιταχυνθεῖ ἡ βιομηχανική καί πολιτιστική ἀνάπτυξη τῆς χώρας στό βαθμό πού θά τῆς επέτρεπε νά προσεγγίσει κάπως γρήγορα τά επίπεδα τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Μέ τήν καθυστερημένη πανεπιστημιακή παιδεία πού ἔχουμε εἴμαστε καταδικασμένοι νά ζοῦμε σέ οἰκονομική καί πολιτιστική ὑπανάπτυξη.

Οἱ βασικότερες καθυστερήσεις στήν πανεπιστημιακή μας παιδεία εἶναι οἱ ἐξῆς:

α) Ἡ ἀνεπαρκὲς δυναμικότητα τῆς χώρας σέ Πανεπιστήμια καί διδακτικό προσωπικό. Ἀπό τά δεδομένα πού ὑπάρχουν προκύπτει ὅτι τό πανεπιστημιακό δυναμικό πού ἔχουμε ἀδυνατεῖ νά καλύψει τή ζήτηση σέ ὑπηρεσίες πανεπιστημιακῆς παιδείας. Τά Πανεπιστήμιά μας ἔχουν ἱκανότητα ἀπορροφήσεως μόνον τοῦ ἑνός τετάρτου τῶν νέων πού ζητοῦν νά σπουδάσουν. Ἐτσι μεγάλος ἀριθμός ἀπὸ αὐτοὺς εἴτε προσφεύγει σέ ξένα Πανεπιστήμια, ἢ, ἂν δέν ἔχει τήν οἰκονομική δυνατότητα νά ἀγοράσει γνώσεις στό ἐξωτερικό, στερεῖται τῆς εὐκαιρίας γιά πανεπιστημιακή μόρφωση. Ἀπὸ τήν ἄλλη μεριά ἡ ἔλλειψη διδακτικοῦ προσωπικοῦ γίνεται αἰσθητή ἀπὸ τή σχέση μεταξύ φοιτητῶν καί διδασκόντων. Τό 1970 ἡ σχέση αὐτή ἦταν 1 πρὸς 80. Ἄν μάλιστα λάβει κανεῖς ὑπόψη του ὅτι πρὶν δέκα χρόνια ἡ σχέση φοιτητῶν καί διδακτικοῦ προσωπικοῦ ἦταν 1 πρὸς 25, διαπιστώνει



πώς ή κατάσταση χειροτερεύει όσο περνάει ο καιρός. Από τὰ δεδομένα αὐτά προκύπτει πώς θά χρειαζόταν τριπλασιασμός, ἴσως δέ τετραπλασιασμός τοῦ δυναμικοῦ σέ Πανεπιστήμια καί διδακτικό προσωπικό γιά νά καλυφθοῦν οἱ ἀνάγκες σέ ἐπιστήμονες καί γιά νά ὑλοποιηθοῦν ἐθνικοί στόχοι ὅπως αὐτός πού ἀναφέραμε προηγουμένως. Ἡ συγκρότηση καινούριων Πανεπιστημίων χρειάζεται τή διάθεση πόρων σημαντικά μεγαλύτερων ἀπό αὐτούς πού διαθέτει σήμερα το κράτος. Ἐξάλλου ἡ ἔλλειψη διδακτικοῦ προσωπικοῦ ἀποτελεῖ ὀξύτατο πρόβλημα πού δέν εἶναι ἄσχετο μέ τήν ἀπροθυμία ἐπανόδου Ἑλλήνων ἐπιστημόνων τοῦ ἐξωτερικοῦ λόγω τῶν πολιτικῶν συνθηκῶν πού ἐπικρατοῦν σήμερα στή χώρα.

β) *Τά καθυστερημένα ἐκπαιδευτικά προγράμματα.* Ἡ ἀλματώδης ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν κυρίως στή μεταπολεμική περίοδο ἔχει ὀδηγήσει σέ μεγάλη ἐξειδίκευση τῆς πανεπιστημιακῆς γνώσεως καί ἔρευνας. Οἱ κλάδοι τῆς κάθε ἐπιστήμης ἔχουν πολλαπλασιασθεῖ καί ἀντίστοιχα ἔχουν αὐξηθεῖ τὰ ἐκπαιδευτικά προγράμματα στά μεγάλα πανεπιστημιακά κέντρα του κόσμου. Τά δικά μας Πανεπιστήμια μέ τήν ἀνελαστική διάρθρωση πού ἔχουν δέν κατόρθωσαν νά ἀκολουθήσουν αὐτή τήν ἐξέλιξη. Τά ἐκπαιδευτικά προγράμματα πού διαθέτουν εἶναι σχετικά λίγα καί φτωχά. Ἀλλά καί αὐτά εἶναι καθυστερημένα μέ τήν ἔννοια ὅτι δέν περιλαμβάνουν τίς σύγχρονες προσθήκες στό ἀπόθεμα ἐπιστημονικῶν γνώσεων καί δέν παρακολουθοῦν τὰ σύγχρονα ρεύματα σκέψεως.

γ) *Οἱ πρωτόγονες μέθοδοι ἐκπαιδεύσεως.* Στίς περισσότερες πανεπιστημιακές σχολές ἡ ἐκπαίδευση τῶν φοιτητῶν περιορίζεται βασικά στόν μονόλογο τῶν παραδόσεων καί διαλέξεων ἀπό τήν ἑδρα καί στήν ἀποστήθιση ξερῶν γνώσεων γιά τίς ἐξετάσεις. Αὐτός ὁ τρόπος ἐκπαιδεύσεως δέν μαθαίνει οὔτε συνηθίζει τόν φοιτητή νά προβληματίζεται. Μεγάλη εἶναι ἐδῶ ἡ εὐθύνη τῶν καθηγητῶν. Ρόλος τοῦ καθηγητοῦ δέν εἶναι νά μεταβιβάσει ὅσο τό δυνατό περισσότερες γνώσεις στούς φοιτητές. Ρόλος του εἶναι νά τούς καθοδηγεῖ σέ μιά μέθοδο ἀναλύσεως καί θεωρήσεως τῶν πραγμάτων. Νά τούς μαθαίνει νά θέτουν ἐρωτήματα, νά μή δέχονται ὡς θέσφατα καθιερωμένες θεωρίες καί ἀπόψεις, νά ὑποβάλλουν τὰ πάντα σέ λογική ἐπεξεργασία, ἐλεύθερα χωρίς δογματισμούς καί ἐξάρτηση ἀπό αὐθεντικές γνώμες. Τό σεμινάριο, πού θά βοηθοῦσε πολύ στόν διαλεκτικό τρόπο σκέψεως τῶν φοιτητῶν, εἶναι σχεδόν ἄγνωστο στά δικά μας Πανεπιστήμια.

δ) *Ἡ ἔλλειψη μεταπτυχιακῶν σπουδῶν.* Οἱ περισσότερες πανεπιστημιακές σχολές τῆς χώρας διαθέτουν μιά μόνο ὀργανωμένη βαθμίδα ἐκπαιδευτικῆς κατάρτισεως, τήν προπτυχιακή, πού διαρκεῖ συνήθως τέσσερα



χρόνια. Στό χρονικό αυτό διάστημα οί σπουδαστές αποκτοῦν γενικές μόνον γνώσεις πάνω στήν ἐπιστήμη πού διάλεξαν καί μάλιστα ὄχι πολύ σύγχρονες καί ὀλοκληρωμένες, ἄν λάβει κανείς ὑπόψη του τά καθυστερημένα ἐκπαιδευτικά προγράμματα καί τίς ἀναχρονιστικές μεθόδους πού ἀναφέραμε. Τά Πανεπιστήμιά μας δέν δίνουν στούς φοιτητές τήν εὐκαιρία ἀποκτήσεως εἰδικῶν γνώσεων πού χρειάζονται γιά νά καλυφθοῦν τά κενά τῆς πληθώρας τῶν ἐπαγγελματικῶν εἰδικότητων πού ἔχει δημιουργήσει ἡ σύγχρονη τεχνολογική ἐξειδίκευση, πολύ δέ περισσότερο δέν δημιουργοῦν ἐρευνητές. Οἱ ἀδυναμίες αὐτές ὀφείλονται στό γεγονός ὅτι στή χώρα μας τά Πανεπιστήμια στεροῦνται ὀργανωμένης μεταπτυχιακῆς ἐκπαιδεύσεως. Τά μεγάλα πανεπιστημιακά κέντρα τῶν ἀγγλοσαξωνικῶν χωρῶν διαθέτουν τρεῖς ὀργανωμένες βαθμίδες ἐκπαιδευτικῆς κατάρτισεως: τήν προπτυχιακή (B.A.), πού διαρκεῖ τέσσερα χρόνια καί εἰσάγει τόν σπουδαστή στήν ἐπιστήμη πού διάλεξε· τήν πρώτη μεταπτυχιακή (M.A. ἢ M. SC.), πού διαρκεῖ δύο ἢ τρία χρόνια καί εἰδικεύει σ' ἓναν ἀπό τούς εἰδικότερους κλάδους· καί τήν ἀνώτερα μεταπτυχιακή (Ph.D.), πού διαρκεῖ τρία χρόνια καί δημιουργεῖ ἐπιστημονικούς ἐρευνητές. Ἡ χώρα μας ἔχει μεγάλη ἀνάγκη ἀπό εἰδικευμένα στελέχη σέ ὅλους τούς τομεῖς δράσεως, ἄν θέλει νά ἐπιταχύνει τήν οἰκονομική καί πολιτιστική της ἀνάπτυξη. Γι' αὐτό ἡ ὀργάνωση μεταπτυχιακῶν σπουδῶν στά Πανεπιστήμιά μας ἀποτελεῖ ἐπιτακτική ἀνάγκη.

ε) Ἡ ἔλλειψη ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. Τά σύγχρονα Πανεπιστήμια ἐπιτελοῦν δύο ἔργα μαζί: Μεταβιβάζουν μέ διαλεκτικό τρόπο στούς φοιτητές τό ἀπόθεμα χρήσιμων γνώσεων πού ὑπάρχει κάθε στιγμή, καί δημιουργοῦν νέες γνώσεις. Τό πρῶτο ἔργο ἐπιτελοῦν μέ τή διδασκαλία, τό δεύτερο μέ τήν ἔρευνα. Τά δικά μας Πανεπιστήμια μόλις καί μετά βίας κατορθώνουν νά φέρουν σέ πέρας τό πρῶτο ἔργο. Ἡ ἔρευνα εἶναι οὐσιαστικά ἄγνωστη στά Πανεπιστήμιά μας. Οἱ πανεπιστημιακές σχολές περιορίζονται ἀπλῶς στό ρόλο τοῦ εἰσαγωγέως ἐπιστημονικῶν γνώσεων ἀπό τά μεγάλα πανεπιστημιακά κέντρα τοῦ ἐξωτερικοῦ καί στή συνέχεια μεταβιβάζουν τίς γνώσεις αὐτές στούς φοιτητές. Δέν συνεισφέρουν στό παγκόσμιο ἀπόθεμα ἐπιστημονικῶν γνώσεων.

Γιατί ἡ πανεπιστημιακή παιδεία στὸν τόπο μας βρίσκεται τόσο πολύ πίσω; Πολλά πράγματα φταῖνε γι' αὐτή τήν κατάσταση. Βασικά φταίει ἡ χαμηλή θέση πού δίνεται στήν παιδεία καί εἰδικότερα στήν πανεπιστημιακή κατὰ τήν ἱεράρχηση τῶν ἐθνικῶν στόχων. Γιά τήν παιδεία διατί-



θεται μόνο τό 2,1% του έθνικού εισοδήματος, ενώ ή ανέγερση κατοικιῶν ἀπορροφᾷ κάπου τό 10%, τά διάφορα ἔργα καί κατασκευές (δρόμοι, πλατεῖες, τουριστικές ἐγκαταστάσεις κτλ.) 8%, ή έθνική ἄμυνα 6,5%, ό μηχανικός ἐξοπλισμός 7,5%. Ἐξάλλου οἱ δαπάνες γιά τήν παιδεία ἐξακολουθοῦν νά ἀποτελοῦν τό 11% μόνον του συνόλου τῶν τακτικῶν δαπανῶν του κράτους, ὅταν σέ ἄλλες χώρες τῆς Εὐρώπης φθάνουν τό 30 καί 35%. Ἐκτός ἀπό τήν Ἑλλάδα, ἀπό τίς χώρες τῆς Εὐρώπης μόνον ή Πορτογαλία καί ή Ἰσπανία διαθέτουν τόσο λίγους πόρους γιά τήν παιδεία.

Μία τέτοια ὑποβάθμιση τῆς παιδείας στήν ιεράρχηση τῶν στόχων παραγνωρίζει τό γεγονός ὅτι οἱ ἐπενδύσεις στόν ἀνθρώπινο παράγοντα, πέρα ἀπό τήν ἀνύψωση του πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου του λαοῦ, συμβάλλουν ἀναλογικά περισσότερο στήν αὐξηση του κοινωνικοῦ προϊόντος, ὄχι μόνο σέ σύγκριση μέ τίς μή παραγωγικές ἐπενδύσεις σέ κατοικίες καί πολεμικούς ἐξοπλισμούς, ἀλλά ἀκόμη καί σέ σύγκριση μέ τίς ἄλλες παραγωγικές ἐπενδύσεις στή βιομηχανία καί στούς ἄλλους κλάδους. Τά τελευταῖα χρόνια ἔχουν γίνει ἔρευνες (R. Sollow, E. Denison), πού κατόρθωσαν νά μετρήσουν ποσοτικά τήν ὑπεροχή τῶν ἐπενδύσεων ὡς πρός τήν ποιοτική βελτίωση του ἀνθρώπινου δυναμικοῦ σέ σύγκριση μέ τίς ἄλλες μορφές ἐπενδύσεων. Τά ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν ἐρευνῶν φαίνεται πώς ἔχουν ἐπηρεάσει τίς πολιτικές ἀποφάσεις σέ πολλές χώρες ἀναφορικά μέ τήν προτεραιότητα πού πρέπει νά δοθεῖ στήν παιδεία καί ἰδιαίτερα στήν πανεπιστημιακή. Στή χώρας μας οἱ ἄνθρωποι πού ἔχουν τήν ἐξουσία στά χέρια τους δέν πρέπει νά ἀγνοοῦν αὐτά τά πράγματα. Πώς ἐξηγεῖται τότε ὅτι ἐξακολουθοῦν νά θέτουν σέ δευτερεύουσα μοῖρα τήν παιδεία σέ σχέση μέ τήν ἄμυνα, τούς δρόμους, τίς πλατεῖες καί τίς τουριστικές ἐγκαταστάσεις; Ἕνας λόγος εἶναι πώς τέτοιες ἱεραρχήσεις σχετίζονται μέ τήν ὅλη φιλοσοφία τῶν καθεστώτων του εἴδους πού ἔχουμε τά τελευταῖα χρόνια στόν τόπο μας καί τά ὁποῖα προσδίδουν προτεραιότητα στήν τάξη καί τήν ἀσφάλεια καί ἐπιδίδονται σέ ἐντυπωσιακά ἐξωραϊστικά ἔργα. Ἕνας ἄλλος λόγος εἶναι ὅτι οἱ ἄνθρωποι πού κρατοῦν τήν ἐξουσία στά χέρια τους φαίνεται ὅτι ἔχουν προσανατολίσει τή χώρα σέ τουριστική καί ναυτιλιακή ἀνάπτυξη μᾶλλον, παρά σέ ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας καί του τομέως τῶν τεχνικῶν ὑπηρεσιῶν πού συνδέονται μ' αὐτή. Ἀλλά ό τουρισμός καί ή ναυτιλία δέν χρειάζονται τήν πολυμέρεια τῆς μαθήσεως, τό ὑψηλό ἐπίπεδο τεχνολογικῶν γνώσεων καί τήν ἐφαρμοσμένη ἔρευνα στό βαθμό πού τά χρειάζεται ή σύγχρονη βιομηχανική ἀνάπτυξη.